

SVE je vidljivije — konfrontiraju se dve anaghe: stvaralac i činovnik. U svim oblastima: u politici, u kulturi, u nauci. Jer postoje činovnici u nauci koji nakon dugogodišnjeg čeprkanja po arhivama pomeraju u trećerazrednim istorijskim događajima dva datuma za dva dana i stvaralac koji sagledavaju kauzalne odnose u društvenim i prirodnim fenomenima i grade naučne sinteze, postoje činovnici u kulturi, koji analiziraju, prete, proučavaju... i umetnici koji svoja dela ugrađuju u dimenzije budućnosti — kao što postoje (a davno je već rečeno) revolucionarni i činovnici revolucije.

Birokratiji odgovara činovnički mentalitet koji ne može ugroziti hitlerarhijski konstituisane odnose. Činovnicima odgovara birokratizirano društvo, jer jedino u njemu mogu, bez opasnosti za sopstvenu egzistenciju, da zauzmaju položaj stvaralaca u kulturi, nauci...

Istina, treba reći, za ovih godina dana izmenilo se mnogo u atmosferi, shvatanju, akciji. Ali i dodati: — birokrat se brzo transformisao, „shvatio“ duh vremena i postao „borac“ protiv birokratiziranog društva. I velike ideje bespoštedno razmenjuje u sitne petpare.

PORTRET

On nikada ne nastupa javno u kulturi. Mistificira svoj položaj. Njegova moć je u anonimnoj „kreativnosti“. On sve zna. Uvek je dobro informisan (uglavnom usmeno). Druži se sa tri poluitelektualca i obavezno sa jednim umetnikom. Ima za sve probleme po jedan spreman odgovor. Retko stupa u dijalog. Njemu više odgovara monolog. Dijalog može da ustalasa. A on voli mir u kojem čuje samo sopstveni glas. Et cetera.

KULTURNA ANTIPOLITIKA

1. Neko misli: politika + kultura = kulturna politika.
2. Dok stvaralac ispunjavaju sadržajem beline na kulturnoj mapci Jugoslavije, razni finansijski — komunistički, autonomistički, republikanski, federalistički — grade svoje tvrđave i banikade, zatvaraju se u svoje regione, povlače granice, kidaju, seku, parceliraju, markiraju, premeravaju, otkrivaju. Uvek užurbano. Uvek u ime kulture. Polakšavaju da nametnu razne regionalne aršine u oblasti duha, gde jedino mogu da egzistiraju naučni ili umetnički kriterijumi. I tako se rađaju nove kulturne provincije.

zabeleške o našem kulturnom trenutku

miroslav
rankov

U ime bogatstva sopstvenog kreativnog bića nemoguće je ostajati u regionalnim i uskonacionalnim okvirima. Sve vrednosti sveta, a pogotovo naše, moraju postati svojina svijeta nas. Dileme

nema: prihvatiti ih — ili biti osuđen na duhovno siromaštvo.

A sva zatvaranja, regionalna, staleška ili nacionalna, u suštini su pokušaji ogradaivanja od stvaralačkog zamaha, pokušaji očuvanja sopstvene činovničke pozicije, pokušaji zaštite sopstvene kreativne nemoci.

3. Usporeni rast privrede doveo je do stagnacije u obezbeđivanju materijalne baze kulture. Odsustvo sistemskih rešenja u oblasti finansiranja učinilo je da se u ovoj oblasti najduže zadržite estetički, praktički, proučavajući kao i subjektivni kriterijumi vrednovanja. U takvim uslovima tekuća kulturna politika često je oscilirala između raznih paljativu, uravnoteženja i socijalne, što je dovelo do favorizovanja i ekspansije mediokriteta. Bila je to kulturna politika kratkog daha koja je dovela do anarhije vrednosti.

Ukoliko su sredstva stvarno ograničena i nedovoljna (a jesu), jedini je izlaz da se ona sa sterilnih područja tzv. kulture usmere tamo gde će se oploditi novim vrednostima, da se umesto posredničkih finansiranja stvaralaca, umesto firme — stvaralaštvo.

Društvena, naučna i umetnička kritika su jedine mogućnosti da se ventiliraju vrednosti, razluče vrednosti od nevrednosti, otkriju novi prostori, sadržaji i bogatstva.

4. U svim domenima ljudskog stvaralaštva kod nas usvojen je princip nagrađivanja prema rezultatima rada. Nije to atak na kulturu već na aristokratska shvatanja o njoj — to je direktni udarac po nevrednostima i kulturnom baštovanstvu. No, ipak, čini se da postoje izvesni nesporazumi. Za koje se vrednosti kao rezultate rada i stvaralaštva društvo zalaže? Da li za one koje se realizuju kao upotrebne ili prometne vrednosti? Ukoliko dođe do zabune i zbrke (a dolazi, jer otkuda ekspanzija komercijalizacije u kulturi, otkuda prisustvo „ekonomizirane svesti“), kreacija i vrednosti se degradiraju a stvaralci „ostaju na marginama društva“ (Išljen Goldman).

5. Bez obzira na brojne razgovore o kulturi i prošle i ove predstojeće, postavlja se pitanje — ne vratimo li se, ipak, uporno u predvorju kulture, ne krećemo li se na periferiji stvaralaštva, ne hranimo li se samo surrogatima, ne obmanjujemo li sebe i druge?

PITANJE

Otkuda strah od kulturne isotorije; od revalorizacije kulturnih

vrednosti prošlosti koja bi oslobađala od raznih romantičarskih naslija i nacionalističkih zabuda. Da li je taj strah priznanje nemoci da prevaziđemo sopstvenu problematiku svest? Istina, mnogi nas promišljaju opominju. Ali, suprotstaviti se devalvaciji moguće je jedino revalorizacijom kulturnih vrednosti i sadašnjeg i prošlog vremena.

SAMOUPRAVNO ANGAŽOVANJE STVARALACA

Kulturna politika ne gradi se danas iz jednog državnog centra, već izраста na brojnim samoupravnim punktovima (zbog čega se javlja pretpostavka da je odsutna). Ona nije definisana (i ne može biti — ukoliko nije dogma), ona se definiše u stalnom kretanju. Na brojnim samoupravnim punktovima, u definisanju i realizaciji kulturne politike značajno mesto treba da imaju sami stvaralci. Pogotovo u samoupravnom odlučivanju o rezultatima svoga stvaralaštva, što nikako ne znači da se jedna vrsta (birokratskog) monopolizma zameni drugom (kulturne elite).

Umetnički rezultat ne započinje i ne završava se aktom stvaralaštva umetnika. Pa ni samoupr

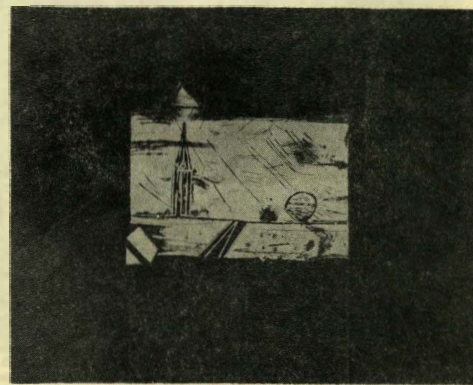
lacijsima trebalo bi da se grade i samoupravni odnosi koji će oslobađati društveno biće kulture.

Samoupravljanje nije samo sebi cilj. Ono mora da doprinese konstituisanju i favorizovanju vrednosti. Isto tako, ostacima stare i novoj rasplinutoj društvenoj svesti u kulturi može jedino uspešno da se suprotstavi samoupravna svest.

Samoupravnu poziciju duhovnog stvaralaštva mogu obezbediti pre svega sami stvaralci koji danas dejuju u „socijalističkim društvenim odnosima koji oslobađaju i afirmišu ljudsku svest, idejno i stvaralačko biće dovode“ (Program SKJ). Biti stvaralac u takvim uslovima znači — biti nekonformista, biti angažovan, biti aktivan, biti kreator novog u svesti gde privetizam i ravnodušnost prete humanističkoj viziji čoveka (ponekad čak i na našim meridijanima). Angažovanost pod razumeva i avanturu istraživača i stvaralaca; a stvaralaštvo — pravo na rizik i promišljanje.

„Biti — znači delati“ — davno je već rekao Sartre.

Istina, ponekad angažovanost autentičnosti reč o kulturi, stvaralaštvu, kulturnoj politici, ostane bez objekta. Praznina se ispreči između reči i dela, ili se na tom

Siavoljub Čvorović: Okolina Etke

ravijanje. Samo to ne znači da je potrebno uvođenje birokratskog posrednika i arbitra. U strukturalizmu kulturnog fenomena na određeni način višestruko učestvuju i društvo i stvaralac. Na tim re-

putu do te mere sterilizuje da joj kasnije ne pomažu nikakva hormonska ubrizgavanja.

Ukoliko nema odjeka, kao da je izrečena poruka: — do ostenja do sledećeg čutanja.

ČETVRTI Stražilovski susret održava se u pogodnom trenutku i to, po mome mišljenju, iz dva razloga: s jedne se strane među mladim stvaralacima Jugoslavije javilo u poslednje vreme dosta novih, značajnih imena i rezultata (pa stanovita interna, „profesionalna“ korist i opravdanost sličnih skupova ne može doći u pitanje), a također jedna naša opća, društvena i kulturna „situacija“ nalaže potrebu zajedničkog i otvorenog razgovora o svojim vlastitim pretpostavkama, te o našem mestu i funkciji u ostvarivanju njenih budućih puteva. Notorna je činjenica da položajem kulture u nas uglavnom nitko nije zadovoljan, da postoji očigledan raskorak između proklamiranih načela i svekolodnevne prakse. Ne bih želio govoriti isključivo o nepovoljnom materijalnom statusu kulturnih djelatnosti i tzv. kulturnih radnika (jadikovke nikome neće pomoći), jer mi se čini da to zapravo nije uzrok već posljedica jedne konfuzne koncepcije koja u jugoslovenskoj kulturi (i oko nje) vlada već veoma dugo. O kulturi i njenim problemima raspravljalo se u nas ponajčešće „sektorski“, na mnogo različitih nivoa i načina, a nije rijedak slučaj da onima koji govore o kulturi zapravo nije jasno što bi sve pod tim problematičnim pojmom trebalo podrazumijevati. Tako se npr. događa da se u sferi „kulturnih pitanja“ raspravljalo o elementarnim civilizacijskim uvjetima suvremenog života i reda, ili da se ogromnim uspjehom „kulturne politike“ smatra — opismenjivanje stanovništva (a dobro znamo kako to kod nas izgleda, ako je vjerovati statistikama koje su za „sadašnju fazu našeg razvika“ više nego porazne!) i efikasno osposobljavanje ljudi za proizvodnju i jednu

za dijalog s dru- štvom željko sabol

posebnu parcijalnu funkciju u našem sistemu. Kultura je integralna humana i društvena kategorija i o njoj je nemoguće govoriti s uskih, pragmatističkih pozicija, jer se njen cilj ne može nikako očitovati u pukom „reženju produkciji“ niti neobaveznom, dokonom „uživaju“ već na sasvim drugom planu, u viziji jedne nove, još neostvarene mogućnosti ljudske slobode i stvaralaštva. Ako je u nekoj sredini uopće potrebno opravdati kulturu i njeno postojanje, onda je ta sredina daleko defektna i pruža malo nade da će ikada stati na stranu istinske humanizacije svijeta i života.

U današnjem svijetu, odsudno suočena s dominacijom „političke“ i „ekonomske“ kulture ostaje (milom i silom) na pustom ostrvu svoje izolacije, pozivajući neprestano u pomoć, uglavnom bez uspjeha. Pitamo se: da li ovo stanje može biti suštinski razriješeno? Rekao bih da je jedini izlaz u konačnom prevladavanju „sektorskog“ shvaćanja i položaja kulture, te u prihvaćanju mišljenja da njen smisao i put nosi uvijek u sebi bitne općeljudske vrijednosti. Ali ne vjerujem da se ostvare toga cilja može prepuštiti slučaju ili nekim „pozitivnim historijskim procesima“ (koji su kod nas u toku), bez hitne i konkretne akcije koja će već danas, korak po korak, početi s istinskom realizacijom jednog novog društvenog programa, sve će ostati nepromijenjeno i mi ćemo se (ili netko poslije nas) ponovo nalaziti pred istim pitanjima i zagonekama. Nakon toga nužno je zapaziti: tko će biti nosilac (i realizator) novih koncepcija kulture u našem društvu, da li su to oni koji su do jučer stajali na dogmatskim, birokratskim, vulgarnim i primitivističkim pozicijama (mijenjajući ruku, ali ne i čud), ili će na pozivnicu stupiti nove snage neopterećene naslijeđima naše (ne baš uvijek svijetle) prošlosti ljudi koji će biti u stanju da na bima pitanja svoga vremena odgovaraju hrabro, pouzdano, stvaralački. U ovoj se dilemi nije teško opredijeliti...

Razumije se da iz praktički neriješene generalne koncepcije kulture proizilazi čitav niz svaikodnevnih problema koji se sve više umnožavaju. Naša suvremena umjetnost postiže, u domaćim i svjetskim razmjerima, značajne rezultate, u najboljim svojim momentima aktivno se

angažira u ovome vremenu (i to ne samo proklamacijama, već stvarnim estetskim dometom) a istodobno problem difuzije kulturnih vrijednosti ostaje otvoren. Borba protiv laiča, šunda, lažnih idola i jeftine zabave potpuno je uzaludna. Većina sredstava javnih i masovnih komunikacija nalazi se u rukama onih koji su monopolizirali pravo na „ispravne stavove“, namjerna prešućivanja, demagoške smicalice, otvorena diskriminacija — sve su to općine i svakodnevnepojave koje više nikoga ne zabrinjavaju. Svjedoci smo licemjerne igre, dok se s jedne strane neprestano govori o kulturi i njenim potrebama, o „problemima koje treba rješavati“, s druge se strane društveno favoriziraju najgora zamjene za kulturu, sredstva kolektivnih hipnoza i manija. To je, međutim, shvatljivo kad uzmemo u obzir da će jedno društvo (u kome su dogmatske i birokratske snage još uvijek dosta jakke, mada su im pozicije sve nesigurnije) teško prihvatiti i stimulirati onu kulturu koja u svome pozivu sadrži želju da bude NOSILAC KRITIČKE REFLEKSIJE o istom tom društvu i njegovim nedostacima.

U našoj je kulturi iz temelja pogrešna praksa da se svako problematizirano stanje nastojano „popravi“, umjesto da se radikalno mijenja. Konkretni razlozi koji su do takvog stanja doveli. Godinama smo već (u školstvu i obrazovanju npr.) svjedoci jedne pogrešne i nezamalačke politike koja je, poput pokusnih kunica, žrtvovala čitave naraštaje naših mladih ljudi. Oni su ostali bez osnovnih egzistencijalnih perspektiva, svršili sebi i drugima. Prisustvuju sve bržem atrofiraju društvenog smisla i poziva naše (pretežno humanističke) inte-

ligencije, koja na svoju pauperizaciju (umjesto pozitivnom akcijom i stvaralačkim angažmanom) odgovara apatijom i bijegom od svoga vremena i njegovih osnovnih pitanja, ili svakom svojom životnom gestom dokazuje torbnu pjesnikovu opservaciju:

— gdo plaća ne zna z
/vetrom obrnuto
mora kak sveća na vetru
/vratniti —
(Križeva)

Potrebno je još jednom upozoriti na ogroman raskorak između naše „vrhunske“ kulture i svih onih surugata koji nas okružuju u svakidašnjici. Plodovi kulturnog i umjetničkog stvaralaštva ne bi smjeli biti isključivo „roba za izvoz“ koja će nas reprezentirati pred svijetom, a u vlastitoj zemlji gotovo nema uvjeta za opstanak. Između katastrofalne zaostalosti pojedinih naših regija i zacrtanih programa i perspektiva koje optimistički prognoziraju „budući razvoj“ nalazi se jaz koji je moguće prevladati samo upornim nastojanjem svih društvenih snaga, a mene u ovom trenutku posebno zanima da li su naše „društvene snage“ raspoložene da probleme kulture ne samo stavu na dnevni red (kao da se do sada bio slučaj), nego da se za njihovo uspješno rješavanje aktivno i svestrano zalaže.

Po mome se mišljenju, dakle, najakutniji zadatci kulture u Jugoslaviji nalazi danas u uspostavljanju otvorenog i poštenog dijaloga s društvom, bez uzajamnog optuživanja, ali i bez dvostručnosti. NO TO NIJE SAMO NJEN ZADATAK... Stražilovski susret izvanredne je prilika da mladi ljudi o svemu tome kažu svoju riječ. Posljednji je čas da se to učini.